

Jaroslav Hilbert: Rytíř Kura (S povídkou Blíženeček štěstí)

Francouzští autoři Bloy a Huysmans (a před nimi ovšem již mystikové) stanuli v úžasu nad zjevem, jaké zlo plodí nahromaděné zlato: jak kazí charakter svého majetníka, obrací všechny dobré úmysly jeho ve zlo a dovede po případě samo jako škorpion obrátit osten proti sobě, jen aby nemusilo sloužit cti a dobru. Podobnou vzpouru a „mstu“ hmoty zpívá svým způsobem a se svého stanoviska p. Hilbert ve svém Rytíři Kurovi. Rytíř Kura jest geniální vynálezce a mnohonásobný milionář, který opovrhne svým bohatstvím, svými prostředky i silami, a tím způsobuje jich vzpouru: zahubují ty, jež miluje, a tím i jeho. V padesátém roce odvážil se první své lásky a přinesl jí smrt. Každého, kdo se mu přibližuje, usmrcuje; všude, kam vkročí, vnáší zoufalství a zmar. Koncepce jistě nebanální a opravdu básnická, a také umělecké dílo drží jí u p. Hilberta rovnováhu alespoň do značného stupně. Přál bych si jen, aby proces byl více zkonkretisován: takto uvízl často, soudím, v jakési abstraktnosti. Ale i tak jest román p. Hilbertův pěkný vrh. Vztyčiti tohoto Kuru, člověka geniální síly a přitom jemného nitra, nebylo jistě snadné; kdo toho dovedl, musí býti alespoň poněkud z jeho těsta. Protestovati proti takovému sujetům jako absurdním nebo bizarním jest naivní. Kdo se zadíval hlouběji v život, hmatá přímo tyto magnetické proudy, které jej prostupují a utkávají jeho osnovu. A síla a sláva Balzacova nebo starého Ibsena jest v tom, že je vycítili a vystihli ve svých půl realistických, půl fantastických dílech.

Vedle svého geniálního reka má román p. Hilbertův několik figur viděných velmi určitě a vyslovených velmi naléhavě: jest tu rozkošná žena zralé, bohaté krásy, dárkyně štěstí již tím, že dýše; jest tu mladá

dívka v rozpuku ženské síly a výbojnosti; jest tu rozlomený advokát Testa, cynik ze slabosti; jest tu Kurou rozdrčený Horanský, plaz přejetý obrovským vozem, jemuž neopatrně namanul se v cestu. Vždycky co figura, to kus lidského osudu; vždycky člověk viděný v osudné souvislosti charakteru a sudby.

Intonace Rytíře Kury jest přísná, někde i střízlivá, ale také ne bez velikosti; jest právě v myšlenkovém úsilí a napětí, v opravdovosti obsahové i formové, která nesnáší lyrického dekoru. Četba Rytíře Kury není snadná. Jest to román myšlenkové kletby a výraz vydírá se často těžce z vnitra látky. Někde jest abstraktnější, než snáší dílo umělecké a básnické; jinde jsou nehoráznosti a násilnosti, jimž bylo možno snadno se vyhnouti („Stál jsem teď na ulici, doslova stál, a vše stálo ve mně“, str. 86 a j.). Přesto: tento výraz má ve svých chvílích i podmanivost i vůni, byť natrpklou. A jest i širší, než by se zdálo: vedle rozpětí a napětí myšlenkového dovede vyjádřiti i citovou něhu, jako v krásné scéně odříkavé lásky vypravovatelovy ke kouzelné paní Testové v slunečný den ve Stromovce.

Povídka Blíženec štěstí nemá aspirací jako „Kura“, ale ani ona není bez kouzla. I ona jest myšlena, cítěna a vyslovena nebanálně. Fantastika, budiž, ale pod touto fantastikou jest cítit jemnější sklad a záměr, než se zdá na první pohled.

H. Bahrovy Děti

Bahrova nová komedie má jeden vrcholný moment. kvůli němuž stojí za poslechnutí celá. Jest na konci druhého aktu. Mladí milenci — on aristokrat, ona hrdá na svou „selskou krev“ — dovídají se, že jsou bratrem a sestrou (přesně: polobratrem a polosestrou, majíce společného otce) a že nemohou se tudíž manželsky spojit. To je rána hromová, která spadá z čista jasna. Jak ji přijmou? On podrobuje se vnějšímu faktu s bolestí, s utrpením, se zoufalstvím, ale podrobuje se mu. Jinak ona: vzbouří se celá proti němu, odmítá ho, neuznává ho, nesklání se před ním jako před mravní normou, jako před něčím, co jest možno jen přijmouti, ale ne diskutovati. A jak kdybychom se byli vzali nevědouce o tom? Jak kdyby byl otec, který ti řekl tuto strašnou novinu, zemřel raněn mrtvicí chvíli předtím? Ona nedovede pochopit prostě, že její cit — ta jediná jistota, kterou má člověk o sobě i o světě — může být vyvrácen nebo usvědčen ze lži nějakým vnějším faktem. To je scéna značné síly básnické i myšlenkové, hodná velikého autora, moderního vnuka Rousseauova. Bahr nazval se sám v kterémsi autobiografické črtě „anarchistou, nebo řekněme to rovnou, Japoncem“ (bylo to tehdy v době války rusko-japonské a nechuť k absolutistickému Rusku kladla mezi obojí pojem trochu pošetile rovnítko). V tu chvíli viděl opravdu dobře do sebe a odhadl správně svou force. Bahr v nejlepších dílech svých pije sílu z vědomí o nutnosti a prospěšnosti vzpoury zvláště v tomto starém, seschlém, odumřelém Rakousku. Nejlepší jeho práce jsou inspirovány rozkoší lámati zákony a otevírati nové dráhy a možnosti silám příliš dlouho vězněným a dušeným starými zhoubnými konvencemi. Bahr jest bouřlivák, který by rád vyvolal bouři, přestože tuší nebo